

Ett röjningsröseområde i

Gåsvik

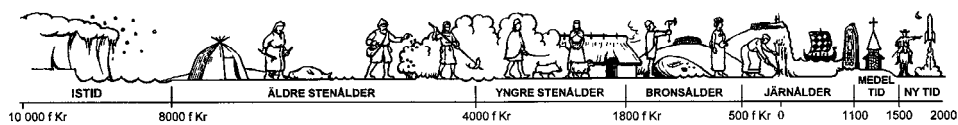
Översiktlig dokumentation av skador på nypåträffad fornlämning, Vaddö socken, Norrtälje kommun, Uppland

Margareta Boije

Rapport 2009:29

Tidsaxel: Mats Vänehem

Sickla Industriväg 5B, 131 54 NACKA
 Tel vx 08-586 194 00, info 08-586 194 01
 Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum
 Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2009

Sammanfattning

Bakgrund

Med anledning av uppkomna skador på ett tidigare okänt område med röjningsrösen har Stockholms läns museum, efter en beställning av länsstyrelsen i Stockholm (lst dnr 431-09-48344), utfört en översiktlig dokumentation av skadorna samt registrerat fornlämningen i FMIS. Fältarbetet utfördes 20 augusti 2009.

Området och dess fornlämningsmiljö

Den aktuella avverkningsytan ligger inom fastigheten Gäsвик 3:61, Väddö socken, Norrtälje kommun. Den är belägen i den nordvästra delen av byn Gäsвик, på gränsen mot byarna Toftinge och Älmsta i norr. Västerut gränsar byn mot Husinge. Den avverkade, markberedda och nyplanterade ytan mäter ca 150-350 x 200-350 m (NNV-SSO). NV respektive Ö om den aktuella ytan finns äldre hyggen som pga hög och tät växtlighet vid besiktningstillfället var ytterst svåra att inventera. Området sträcker sig från strax under 20 m till drygt 30 m över havet och består till största delen av morän ovanpå ställvis synlig hållmark. Inventerad yta är skrafferad på kartan i fig.1.

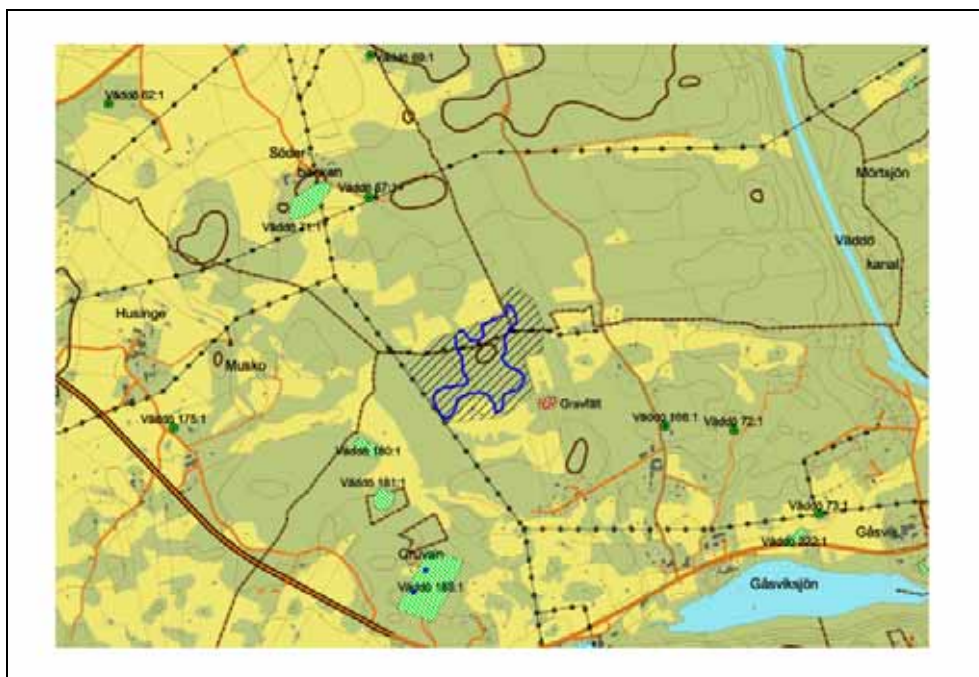

Fig.1. Utdrag från den digitala ekonomen med det nyupptäckta röjningsröseområdet markerat med blått. Inventerat område markeras av skraffering. (skala 1:10 000).

I FMIS finns endast ett fåtal forn- och kulturlämningar registrerade i området. NV om den nyupptäckta fornlämningen (blåmarkerad på fig.1), på mark tillhörande Toftinge by finns två registrerade objekt; **Raä 57** och **Raä 71**. Den första är en *En*, ett till dimensionen stort och mycket gammalt träd snarare än buske. **Raä 71** består enligt registret av en husgrund, ett 25-tal röjningsrösen,

en stensträng samt en möjlig källargrund, vilket låter som innehållet i en typisk lägenhetsbebyggelse. Mot SO finns två objekt, **Raä 72** som utgör den enda fasta fornlämningen i området och **Raä 168**, ett båtsmanstorp, fortfarande stående med väggar och tak (övrig kulturhistorisk lämning). Fornlämningen utgörs av en hög, 12 m diam och 1 m h. Det noteras dock att högen skulle kunna vara en skärvtenshö. Det finns två tidigare registrerade områden med fossil åker i området, **Raä 180** och **Raä 181**. Inget av röjningsröseområdena är bedömda som fasta fornlämningar, utan har övrig kulturhistorisk lämning som antikvarisk status. Båda innehåller ett 20-tal rösen, på en mindre yta.

Syfte

Syftet med uppdraget var att utföra en översiktlig dokumentation av de uppkomna skadorna samt att registrera fornlämningen i FMIS. Länsstyrelsen ville även ha en kort redovisning och, om möjligt en fotodokumentation av de skador som tillfogats området. Redovisningen skulle även omfatta en procentuell skadebedömning av rösen. Vidare skulle indikationer på boplatsytor dokumenteras i området.

Metod

Fältarbetet inleddes med en systematisk genomgång av terrängen (besiktat område se fig.1). Avsökningen gjordes både okulärt och med enstaka provstick med jordsond för att undersöka markens beskaffenhet alternativt en anläggnings konstruktion. Påträffade lämningar typbestämdes och klassades enligt den lämningstypslista som används inom FMIS. Fältfångsten skedde med en GPS inbyggd i en handdator av märket HP iPAQ Pocket PC. ArcPad 7.0.1 med den vid Riksantikvarieämbetet utvecklade applikationen FältGIS (version 2) utgjorde programvara vid fältdokumentationen. Området med dess skador fotograferades. I markberedningsspåren gjordes både okulär besiktning samt upptogs provgropar med hacka med syfte att hitta indikationer på boplatsytor.

Fornlämningen

Besiktningen kunde konstatera en fossil åker med minst ett hundratal röjningsrösen spridda över avverkningsytan. Rösen registrerades även i den äldre avverkningen V om den nuvarande, men här var växtligheten hög och tät vilket avsevärt försvårade besiktningen. Ytterligare rösen registrerades i skogen N om avverkningsytan och den luftledning som löper i gränssträckningen (ÖNÖ-VSV och Ö-V).

Röjningsröseområdet (fig.2) är 150-350 x 60-350 m (VNV-ÖSÖ). Rösen är 2-4 m diam och 0,1-0,3 m h av vanligtvis 0,2-0,4 m st stenar. Ställvis förekommer röjsten upplagda mot block 1,5-2,5 m st. Samtliga rösen är mer eller mindre övermossade. Ett vanligt avstånd mellan rösen är 3-10 m, men både kortare och längre sträckor förekommer. Över den högst belägna ytan finns ett 120x60 m (NNV-SSÖ) stort område med glest eller ingen förekomst av anläggningar. Eftersom ytan var tom på rösen och tillsammans med att den befinner sig på

ett idealiskt boplatsläge, gjordes här en extra noggrann kontroll i spåren efter markberedningen. Detta resulterade dock inte i några indikationer på tidigare bosättning.

Fig.2. Fornlämningens utsträckning mot V. Här och var kan rösenas stenpackning anas i markberedningens fåror.

Samtliga röjningsrösen ligger norr om den åker som på den ekonomiska kartan kallas *Pinnvreten* och flertalet av anläggningarna är utplacerade i den svaga sydslutningen ner mot densamma.

Under det första årtusendet före vår tideräkning bestod området av en skärgård med både större och mindre öar. En markant förändring i topografi och terräng sker vid havsnivåer mellan 15 och 20 m ö h. Landhöjningen frilägger högre moränklädda höjder och lägre sankare partier, idealiska förutsättningar för en jordbrukande befolkning. Samtliga (tre stycken) i området upptäckta fossila åkrar ligger mellan dessa nivåer.

Den historiska bybebyggelsen ligger kvar på ursprunglig plats, omkring 600-800 m SO om de nyupptäckta röjningsrösen. På en äldre lantmäterikarta från 1793 (Lms A118-13:1) har den dåvarande lantmätaren Karl Vilhelm Lindman noterat att det för uppdraget aktuella området då bestod av skogsängar och beteshägnader (fig.3). I den ännu beskogade N delen av röjningsröseområdet finns ställvisa ytor med starrgräs (fig.4).

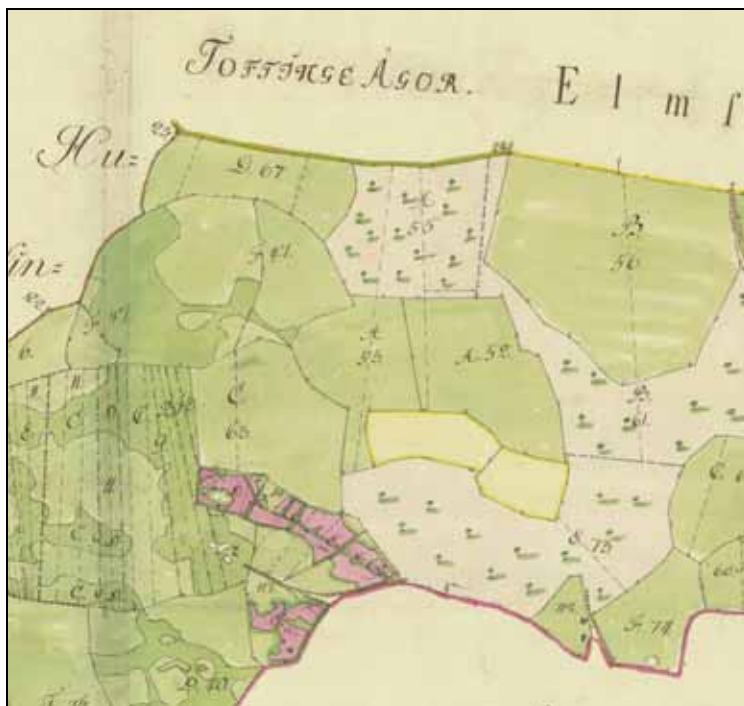

Fig.3. Rönjningsröseområdet ligger över den på kartan markerade beteshägnaden 55, 56 och 52 (Storskifte Gäsvik 1793).

Fig.4. Rönjningsröseområdet avgränsas i NÖ delen av ytor med starrgräs.

Vid inventeringen påträffades ca 100 m SÖ om rönjningsröseområdet ett gravfält innehållande 5-6 stensättningar (se fig.1). Eftersom denna fornlämning inte var väntad och p.g.a. projektets strama tidsram, gjordes ingen registrering av anläggningarna vid detta tillfälle. Gravfältet kommer dock inom kort att registreras i FMIS med de anslag som läns museet får från länsstyrelsen.

Skadebeskrivning

För att kunna beskriva graden av åverkan användes kriterier som bl.a. utarbetats i samband vid skadeinventeringen av fornlämningar i skogen efter stormen Gudrun. Kriterierna består av en tregradig skala; *ringa åverkan*, *skada* och *grov skada*. En *ringa åverkan* lämnar inga bestående men för vare sig lämning eller upplevelsen av lämningen i sin kontext. Exempel på detta kan vara övertäckning med ris som lämnats kvar på fornlämningen efter avverkning. *Skada* är t.ex. markberedningsspår som inte blottlägger kulturlager eller anläggningar, t.ex. tryckskada från skogsmaskin. Till *grov skada* räknas om kulturlager eller anläggning blottläggs genom markberedning eller körskada.

Fig.5. Skada på enskild anläggning som kan betecknas som *grov skada*. Rösens packning är blottat och omrörd.

Eftersom uppdraget endast omfattade en översiktlig skadebedömning upprättades inte något protokoll för enskilda anläggningars skador utan beskrivningen omfattar fornlämningens yta i stort. Det går inte att göra någon enhetlig bedömning på den tidigare markberedda avverkningen p.g.a. växtligheten. Den del av röjninsröseområdet som berörts av den senaste skogsbruksåtgärden omfattas främst av de två sista kriterierna i skalan, *skada* respektive *grov skada* (fig.5). Det förekommer visserligen spritt i området enstaka ris (fig.6), men inga större högar kunde iaktas.

Fig. 6. I förgrunden syns ris kvarlämnat på den markberedda ytan.

Fig. 7. Körskador framträder främst i de sankare partierna av området.

Hela avverkningsytan bär på spår efter markberedning i form av långa fåror, 0,4-0,9 m breda och intill 0,4 m djupa (se fig.2). Skadornas omfattning varierar över ytan. Framför allt har de sankare partierna mer omfattande och djupa körskador (fig. 7) än de torra, högre områdena vilka uppvisar större åverkan från harven. En uppskattning av fördelning av rösenas status är att 45-50% av de enskilda rösenas har grova skador, 40-50 % har åverkan som kan klassas som skada samt runt 5 % ringa eller ingen åverkan. Skadestatus för hela fornlämningen, den fossila åkern i form av ett sammanhängande röjningsröseområde, blir att den har en grov skada. Markberedningen har såväl direkt som indirekt orsakat skadorna på fornlämningen, både den fysiska åverkan och lämningens förstörda upplevelsevärden.

Tekniska & administrativa uppgifter

SSLM dnr: 2009:122

Länsstyrelsens dnr: 431-09-48344

Typ av undersökning: Utredning

Undersökningsperiod: 20 augusti 2009 (fältdag)

Koordinatsystem: RT90

Antikvarisk personal: Margareta Boije (projektledare/ rapportansvarig)

Historiska kartor: Lantmäteristyrelsens arkiv A118-13:1 Storskifte på skog/skogsmak. 1793. Lantmätare: Karl Vilhelm Lindman.

Landskap: Uppland

Kommun: Norrtälje

Socken: Väddö

Arkivmaterial: Förvaras på Stockholms läns museum